

Länsstyrelsen
GOTLANDS LÄN

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Skaffa får till landskapsvård

Handbok för blivande fårägare

Skaffa får till landskapsvård

Handbok för blivande fårägare

ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP

Informationen är en del av länsstyrelsens kompetensutvecklingsprojekt "Ett rikt odlingslandskap". Finansieringen kommer från landsbygdsprogrammet 2014–2020 som finansieras via EU och svenska staten.

Utgiven av: Länsstyrelsen i Gotlands län

Titel: Skaffa får till landskapsvård – Handbok för blivande fårägare

Foto | framsida: Mostphotos

Foto | inlaga: Sidorna 21, 31 (övre), Mostphotos. Sidorna 10, 31 (nedre), 52 (nedre),

Gunilla Lexell. Bildkollage sida 7 uppfifrån vänster: Mostphotos, Ingrid Thomasson,

Maude Fyrenius, Mostphotos, Mostphotos, Maude Fyrenius, Gunilla Lexell, länsstyrelsen.

Övriga sidor: Maude Fyrenius.

Illustration "Ett rikt odlingslandskap": Tobias Flygar

Tryckeri: Länsstyrelsen i Gotlands län, Visby

Tryckår: 2020

Innehåll

5	Förord
6	Vill du bli landskapsvårdare på Gotland?
6	Naturbetesmark
8	Inägomark och utmark
8	Vad har du för marker?
13	Skötsel av naturbetesmarker
15	Restaurering av betesmarker
17	Databasen TUVA
19	Är du en lämplig fårägare?
22	Vad behövs, rent praktiskt?
22	Byggnader och hagar
23	Staket
24	Bete till får
27	Foder och strö
29	Hur mycket foder behövs?
33	Gödsel
34	Skötsel
34	Klippning och klövar
36	Dräktighetsscanning
37	Vaccination
37	Selentillskott
38	Lamningsperiod
40	Parasitkontroll
41	Fästingar
42	Rovdjur
43	Skilja ifrån lammen
44	När djuren ska slaktas
45	Hemslakt
45	Avlivning av sjuka eller skadade djur

- 45 Hantering av slaktbiprodukter samt döda djur
- 46 Återtag av skinn
- 48 Ull
- 49 Inköp av får
- 49 Köp friska djur
- 50 Karantän
- 53 Kostnad för inköp av får
- 53 Var finns djur som är till salu?
- 54 Förberedelser inför fårköpet
- 56 Bli inte förskräckt
- 58 Regler, riktlinjer och lagar
- 58 Produktionsplatsnummer
- 59 Journalföring
- 59 Förflyttningsregistret
- 61 Transportdokument
- 61 Märkning
- 63 Djurskyddslagen
- 63 När djuren är ute
- 65 Stallmiljö
- 68 Hygienregler för alla djurhållare
- 69 Länksamling

Förord

Livet som djurägare innebär mängder av glädje och bekräftelse men också ett stort ansvar. Får är djur som kan bidra med mycket, som att skapa en levande gårdsbild och öppna landskap. De bidrar även med mjukare värden för oss människor. Att tillbringa tid tillsammans med djur ger oss en naturlig väg in till reflektion över livet. De inspirerar oss med sin livsglädje och energi och förmåga att leva i nuet.

Det ökande intresset för närproducerade produkter gör att allt fler funderar över möjligheten till självhushållning, och att medvetet vara en del av det naturliga kretsloppet.

Varför just får? Många upplever får som lagom stora djur att handskas med. De är vänliga utpräglade flockdjur och har den fantastiska förmågan att förädla gräs till kött, skinn och ull. Får kan vara en viktig pusselbit för att uppfylla miljö kvalitetsmålet ”[Ett rikt odlingslandskap](#)” som bland annat innefattar att befintliga ängs- och betesmarker ska skötas på ett sätt som bevarar deras värden. Ett levande, vackert och öppet landskap är något som uppskattas och värdesätts av många, och som i hög grad är viktigt för vår fortsatta biologiska mångfald.

Gotland är ett län som har en stor andel naturbetesmarker med höga natur- och kulturvärden. Olika lämningar som vittnar om kulturlandskapet förekommer över hela ön. De finns i många olika former, allt från stenvastar till gamla ängsmarker. Fåren har under lång tid varit ett djurslag som förknippas med Gotland – en tradition värd att bevara och utveckla framöver.

Vill du bli landskapsvårdare på Gotland?

Om du är intresserad av att ha betande djur har du möjlighet att göra en insats för kulturlandskapet och mångfalden av arter. Markerna mår väl av någon som aktivt bryr sig om dem. Det ger också förutsättningar för ett smakligare och mer näringsrikt foder, och en vacker levande gårdsmiljö.

Det är många olika sorters marker som använts som betesmark på Gotland. Ofta finns rester av kulturmiljöer som stengärdesgårdar, odlingsrösen eller diken, och av naturmiljöer som vidkroniga hagmarksträd eller av träd som tidigare hamlats.

Åker, äng och naturbetesmark är ett natur- och kulturarv. Markerna ger förutsättningar för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, vilket i sin tur ger möjligheter att producera livsmedel och energi. Varje insats i sig behöver inte vara så stor. Några timmars underhåll en eftermiddag kommer göra stor skillnad. Att hålla betande djur är en nyckelfaktor för att hålla landskapet öppet.

Naturbetesmark

Mängden ängs och betesmarker i Sverige har under en längre tid minskat, och därigenom riskerar många av de växter och djur som trivs på dessa marker att försvinna. Det beror bland annat på exploatering för olika slags bebyggelse och infrastruktur, men även på att marker slutar skötas och växer igen. För våra betesmarker är brist på betande djur det största hotet.

MÅNGFALD I LANDSKAPET

Uppifrån vänster: Stenskvätta, jordstjärna, hamlat träd, blåvinge, krutbrännare, alvar med karstsprickor, stenmur, kattfot.

Jordbruksmark omfattar både åkermark och naturbetesmark. Naturbetesmarker är fodermarker som inte plöjs, sås in eller gödglas. Det är ofta varierade miljöer med allt från bördig till mager mark. De innehåller ofta bryn, buskar och träd. Det kan finnas småvatten och gamla hägnadssystem som stenmurar. Tack vare det är många arter knutna till dessa marker, och vi kan hitta en stor artrikedom av blommor, insekter, mossor, svampar och lavar. Där insekter trivs, finns ofta även ett rikt fågelliv.

För att våra naturbetesmarker långsiktigt ska finnas, är varje insats som görs för att fortsätta sköta dessa marker värdefull.

Inägomark och utmark

Historiskt sett talar man om inägemark och utmark när jordbrukslandskapet beskrivs. Inägemarken inhägnades för att hålla djur ute. Till inägomark hörde åker och slätterängsmark, och i närhet till gården var det även vanligt med mindre hagar, som användes till kalvar eller hästar. Djuren kunde få tillgång till inägemarken, men då som efterbete, för att beta återväxten på mark som tidigare under säsongen skördats.

Motsatsen till inägomark är utmarker, på dem släppte man ut djuren så de själva fick söka föda. Djuren strövade då över stora områden. Några exempel på utmarksbeten är alvarmarker och skogsbeten. Behovet av utmarksbete minskade med tiden, eftersom effektivare odlingsmetoder gjorde att djuren istället fick tillgång till bättre fodermarker på åker och ängsmark.

Vad har du för marker?

När du funderar över vad det är för typ av marker du har är ett förslag att du tar en promenad genom markerna och tittar på dem med lite nya nyfikna ögon. Vad ser du?

Närmast bebyggelsen

Nära gården, som bakom ladugården är marken ofta mer näringspåverkad. Växter som gynnas av kväve är till exempel hundkex, tistlar och nässlor. Gräs som har god tillgång på näring har ofta en mörkgrön färg.

Kanske har marken använts som rasthage. På många gårdar där det tidigare funnits djur har djuren vintertid hållits i skog nära gården, ibland med någon byggnad där de kunnat gå in och söka skydd för väder och vind. På den här typen av mark hittar vi sällan de mer sällsynta arterna, ofta är floran ganska alldaglig.

Ängs- och betesmark

Lite längre bort från bebyggelsen är det vanligt att det finns mer eller mindre öppna betesmarker med större artrikedom än i hemmahagen. För betesdjuren är det ofta en smaklig och varierande kost. Exempel på arter du kan hitta är majviva, backtimjan, älväxing, jungfrulin, svinrot, kattfot, gullviva och liten blåklocka. I maj och juni kan det finnas orkidéer av olika slag. Många fåglar, svampar och insekter hör också hit, liksom kulturlämningar.

Ibland känns det som att gå genom olika rum, särskilt om det finns buskage, trädjungar eller rester av gamla åkertegar eller stenvägar. Det finns ofta olika spår som visar på att marken använts för bete under lång tid, till exempel vidkroniga träd och uppstammade enar. Strandängar är i en klass för sig.

Om din mark har gamla ädla lövträd, som ek eller ask, och hasselbuketter kan dessa vara tecken på att marken är en rest av en tidigare lövängsmark. I en sådan mark kan det finnas både torrare och fuktigare partier. Det är ofta även variation mellan solbelysta gläntor och skuggiga områden.

SKOGBETE

ALVARMARK

Det är inte ovanligt att hasselbuketterna spridit sig, då kan deras lövklädda grenar bilda ett tak som stänger ute solljus. När slåttern på dessa marker upphörde och produktionen av gräs för foder till djuren istället flyttade ut på åkermarken, används istället en del av dessa marker till betesmark. På andra har skötseln uteblivit helt och de har nu övergått till lövskog.

Betad skog, skogsbete

Du kanske har en skogshage tätt inpå gården där det finns gott om gräs och träden är oftast inte jättegamla. Troligen kan du se tecken på att marken är näringspåverkad. Kommer du istället en bit bort från gården ändrar sig skogen, och det är sannolikt där du kan finna skogsbetesmarker.

Karaktäristiskt för den betade skogen är att den har ett olikåldrigt trädskikt som oftast består av tall. Det kan finnas träd som är över 150 år. Plockhuggning har gjort att öppna gläntor skapats, något som gör att intrycket när du vandrar genom marken är att den är halvöppen och luckig. I dessa gläntor kommer med tiden både gräs och buskar. I det skydd buskarna utgör, kan nya träd etablera sig. Typiskt för de sedan länge betade skogarna är att de under lång tid varit trädklädda.

En mark som använts som skogsbete, och där skötsel och betesdjur försvunnit växer gradvis igen. Det kan vara trädskiktet som tätat i och med att plockhuggningen uteblivit, och ofta har buskskiktet vuxit till sig. På en del marker är det enbuskar som tar överhand, på andra kan det vara täta snår av slån, hagtorn och nypon.

Alvarmark

Alvarmarkerna kan vara stora och vidsträckta, de kan också finnas som en variation i områden, till exempel där det finns skogsbete.

Typiskt för alvar är att det växer förhållandevis lite gräs. Det finns områden med blottad jord, sand, grus, häll och lågväxande örter. Det är svaga marker som inte avkastar så mycket foder till betesdjuren. Djurens närvaro på dessa marker är dock viktig då de genom tramp och det bete de ändå gör, bidrar med förutsättningar för den känsliga floran att spridas och gro.

På områden med lite mer jord kan du hitta lågväxande örter av många slag. Typiska växter är till exempel fetknopp, solvända, axveronica och backtimjan. Det finns ett stort antal lavar som tillsammans med växterna utgör livsmiljöer för många fjärilsarter. Buskskiktet kan bestå av hagtorn, slån, en, nypon och oxbär. En del alvar är stora öppna vidder, andra trädbeklädda. Hur mycket buskar det finns varierar mycket.

På ett alvar där betesdjuren och skötseln uteblir tar ofta buskarna över de ytor där det finns tillräcklig jordmån, vilket gör att gräs och örter skuggas och efter en tid kan försvinna.

Stängsel

Idag har de gamla hägnadsmetoderna ersatts av stängsling med tråd och nät. Att bygga staket på gammalt vis med trögärdesgårdar eller stenmurar tar tid, kräver mycket kunskap och är resurskrävande. Men om det finns spår av dessa gamla hägnadssystem på din mark, kan det både vara tillfredställande och en vård av kulturlandskapet att renovera en utvald del av stenmuren, eller att med material från egen skog åter sätta upp en sträcka med trögärdesgård.

Träd och hamling

Kanske har du ett gammalt vårdträd på din gårdsplan? Har det gått en allé längs vägen? Ute i markerna kan det finnas vidkroniga

hagmarksträd, och träd som bär spår av hamling, eller klappning som vi säger på Gotland.

Genom att röja bort sly och igenväxning runt en trängd hagmarks-ek, eller genom att nyhamla några träd i ett område där de gamla träden bär spår av tidigare hamling kan du göra en insats för kulturlandskapet och den biologiska mångfalden.

Skötsel av naturbetesmarker

På naturbetesmarker utför man inte någon bearbetning, som plöjning eller sådd. Det tillförs heller inte gödsel eller annan näring.

De betesdjur som går på naturbetesmarker ska helst inte tillskottsutfodras. Under kortare perioder kan det dock vara befogat att ställa ut foder. Det kan till exempel vara när djuren släpps ut på våren och behöver utfodras i skiftet mellan vinterfoderstaten och betesgräset, eller inför installationen på hösten. Då kan man fodra under en begränsad period, och omsorgsfullt välja plats för detta.

Vid utfodring tillförs en del näring till marken, vilket i sin tur kan skapa gynnsamma förutsättningar för kvävegynnade arter som nässlor och hundkex. En annan aspekt är att många marker är känsliga för det ökade slitaget som punktvis blir i närheten av och omkring utfodringsplatser.

Använd därför inte dina naturbetesmarker som vinterfällor, utan var rädd om dem, och följ hur de utvecklas under tid. Du kommer behöva anpassa djurantalet och betesperiodens längd efter fodertillgången på marken. Att anpassa antalet djur för en hage är inte så lätt och fodertillgången kan variera mycket från år till år.

De optimala verktygen för att sköta naturbetesmarker är utan tvivel betesdjuren. Det finns många parametrar att hålla koll på för att de ska lyckas väl med sitt uppdrag. Grunden är att betesdjuren ska ha en bra tillvaro och vara välmående.

Även med duktiga betesdjur så kommer med tiden igenväxningsvegetation. Det kan till exempel vara taggbuskar som sprider sig över marken. Förutom att de bildar ytor där djuren inte kommer åt att beta kan de bilda stora buskage som skuggar marken och som leder till att gräs och örter inte trivs. De behöver då hållas efter och röjas bort. Om djuren ratat en del växter på betet är det mycket värt att en del ytor putsas av.

Restaurering av betesmarker

När man talar om restaurering av betesmarker handlar det ofta om marker som varit obetade under en längre tid. Om du funderar på att restaurera en mark är det viktigt att du redan från början vet att du kommer ha tillgång till tillräckligt med betesdjur för att kunna sköta marken efter restaureringen. Det kan vara dina egna djur, eller via samarbete med någon annan djurhållare. Finns inte tillgång till lämpliga betesdjur är risken stor att marken efter restaureringen växer igen ännu mer. Finns en plan för framtida betesdjur, då finns goda förutsättningar att lyckas.

När du bestämmer dig för att restaurera en mark så är det viktigt att bestämma vad det är du vill spara, och vilka värden du vill gynna. Tyvärr går det sällan att ge goda förutsättningar för alla natur- och kulturvärden som finns inom ett område.

För att betesdjuren ska trivas och kunna utföra sitt jobb är en del i arbetet att gynna de smakliga, näringsrika växter som djuren vill och kan äta. Det görs genom att ta bort kvävegynnad och skuggande

DATABASEN TUVÅ

I TUVÅ finns information om natur- och kulturvärden i ängs- och betesmarker.

igenväxningsvegetation. Beroende på vad det finns för träd behöver du ta ställning till vilka som ska sparas och friställas för att marken på så sätt få tillgång till ljus och värme. Det kan vara dungar av träd och buskar som sparas, både med tanke på artrikedomen och den biologiska mångfalden, men även för att betesdjuren ska ha tillgång till skydd och skugga. Genom att skapa skyddade, öppna rum i din betesmark kan du ge fina möjligheter till livsmiljöer för fåglar, fjärilar, bin och andra insekter.

I ett restaureringsarbete är det även viktigt att tänka på åldersfördelningen bland träden. Det är viktigt att spara yngre ersättare som kan ta vid när de äldre träden så småningom dör.

Om du har en mark som du funderar på att restaurera kan det finns möjlighet till rådgivning via länsstyrelsen. Via olika projekt som värnar om kultur- och naturmiljöer görs riktade insatser för att ge råd och stöd till markägare. Även Skogsstyrelsen kan ha möjlighet att erbjuda rådgivning.

Databasen TUVA

Hos Jordbruksverket finns en databas som heter TUVA. I den finns resultat från ängs- och betesmarksinventeringen, en inventering av Sveriges finaste ängs- och betesmarker. Inventeringen omfattar natur- och kulturvärden knutna till traditionellt bete och slätter. Gå gärna in och se om dina marker, eller något område i närheten är med i inventeringen.

Är du en lämplig fårägare?

Om du är en lämplig fårägare beror inte på din personlighet utan hur ditt liv ser idag, hur det kan komma att se ut i framtiden och om du kommer att ha tid att sköta och ta ansvar för dina djur. Finns det vilja och engagemang så har du goda förutsättningar. Grundläggande är att djuren ska ha daglig tillsyn, de ska ha lämpligt foder, vatten, salt och mineraler samt tillräckliga utrymmen att vistas i.

När det gäller det praktiska arbetet med djuren så finns många möjligheter att inhämta kunskap.

[Svenska Fåravelsförbundet](#) är en rikstäckande branchorganisation med länsföreningar sprida över landet. En av dem är [Gotlands Fåravelsförening](#). Förbundet arbetar övergripande med målsättningen att det ska vara attraktivt och lönsamt att bedriva fårskötsel med bra villkor för alla produktionsformer som kött, pälsskinn, ull och landskapsvård. Gotlands Fåravelsförening bevakar medlemmarnas intressen lokalt, ordnar utbildningar, medlemsmöten, resor och temadagar kring får och lammproduktion.

Utöver Fåravelsförbundet finns även en rikstäckande organisation vid namn [Lammproducenterna](#) som också anordnar träffar och kurser samt är aktiva gällande att driva frågor som gäller lammproduktionen i Sverige.

Beroende på vad du väljer att satsa på för fårras så finns dessutom rasföreningar, och att engagera sig där kan vara ett utmärkt sätt att lära sig mer och utveckla sitt nätverk. Exempel på rasföreningar är [Föreningen Gutefåret](#) och [GutefårAkademin](#).

Så en varm rekommendation är att du tar dig tid att läsa på dessa föreningars hemsidor, gå på medlemsträffar och delta på något seminarium. Det brukar regelbundet ordnas kurser för nya eller blivande fårägare.

Sök gärna kontakt med någon rutinerad fårägare som kan komma att fungera som mentor under de första åren. Mycket information och fakta går att läsa sig till, men det ger en stor trygghet att ha någon att fråga om stort och smått, och som känner till just dig och dina djur lite extra väl. Att delta och bilda sig ett kontaktnät är ofta väldigt värdefullt för att känna sig trygg när dagen kommer då ansvaret vilar på de egna axlarna.

Det finns företag som erbjuder rådgivning att köpa. Här på Gotland finns rådgivningsföretagen [Gård & Djurhälsan och Gimrarna](#) som har specialiserat sig på just får. Ofta finns olika slags rådgivningspaket som du som fårägare kan välja att abonnera på eller så kan du välja att gå kurser i till exempel utfodring, djurhälsa och lamningshjälp.

Det finns dessutom ett flertal grupper på sociala medier med deltagare som utbyter kunskaper. Det är på många sätt en enkel och trivsamt väg att utbyta erfarenheter.

”

Sök gärna kontakt med någon rutinerad fårägare. Inom fårnäringen finns en lång tradition av att dela med sig av kunskap.

Vad behövs, rent praktiskt?

Byggnader och hagar

Det fungerar oftast bra att hålla får i relativt enkla oisolerade byggnader. När du planerar din om- eller nybyggnation, kom då ihåg att planera den logistik som kommer behöva fungera runt byggnaden. Foder som ska förvaras, strategi kring gödselhantering, djur som ska lastas för transport och om djuren ska ha tillgång till eventuell utevistelse under vinterhalvåret.

Byggnaden ska ge en god miljö för djuren samtidigt som arbetsmiljön för den som ska sköta och hantera djuren också ska vara bra. En vanlig lösning är att inredningen består av grindar som flexibelt går att flytta beroende på djurgruppernas storlek, och som går att lyfta bort när utrymmet ska gödslas ut. Grindarna kan vara av trä, men vanligast är att de är av metall. Se också till att ordna bra belysning i stallet. Det kostar förhållandevis lite i förhållande till den trivsel det ger.

”

Tänk igenom hur de vanligaste sysslorna i stallet ska kunna skötas – tillsyn, utfodring, vatten, strö.

Tänk igenom hur de vanligaste sysslorna i stallet ska kunna skötas. Utfodring, vatten och arbete med att strö bör kunna utföras utan alltför tunga lyft. När du funderar över byggnadens och inredningens utformning är en viktig parameter hur djuren ska fodras. Ska fodret fördelas på någon form av foderbord eller hela balar ställas fram i en rundbalshäck? Blir valet rundbalshäck krävs sannolikt även någon form av ränna eller krubbor där du har möjlighet att ge tillskott i form av kraftfoder.

Det är viktigt att hitta en fungerande lösning för hur djuren ska få en fungerande ätställning vid foderplatserna varefter ströbädden växer. Antingen måste foderbordet/rundbalshäcken kunna lyftas, och flyttas med ströbädden upp, eller så behöver du ha utfodringen på en hårdjord halkfri yta som efterhand skrapas ren från gödsel och foderrester. Ta gärna kontakt med några fårägare som valt olika system i sina byggnader, och be att få komma på besök för att få inspiration. Ibland brukar byggnadsträffar ordnas av den lokala fåravelsföreningen, ofta klarnar bilden när du fått tillfälle att se några praktiska lösningar som redan är i drift.

När det gäller vatten till djuren behövs en lösning som gör att vattenförsörjningen fungerar även vintertid. Det finns många lösningar, allt från cirkulerande vatten med värmepatron till isolerade värmebaljor.

Staket

Att ha [väl fungerande staket](#) till får är viktigt, de kan nämligen vara utmärkta rymmare. Det är djurägarens ansvar att hålla sina djur väl stängslade. Se gärna över din försäkring, så att du känner till vad du har för försäkringsskydd om dina djur kommer lösa och därmed ställer till skada på annans mark eller egendom av något slag.

Galvat nät är ett vedertaget stängselmaterial för får. Det finns även olika typer av elstängsel som fungerar bra till får. Vid val att metod och material är det genomgående så att du får den kvalitet som du betalar för. Lång livslängd och litet underhåll är faktorer som på sikt betyder mer för årskostnaden än anläggningskostnaden. En riktlinje när det gäller kostnaden för att sätta upp staket med galvat nät är 75–85 kr per meter, exklusive moms. Då tillkommer kostnader för röjning där staketet ska gå fram, samt för hörnstolpar och kraftiga stolpar vid grindöppningar.

Planera ditt stängsel. Bestäm var du vill ha hörn och staketöppningar. Arbetsgången för uppsättning av permanenta stängsel är den samma oavsett om man sätter upp ett nätstängsel eller någon form av elstängsel. Røj bort träd och sly som finns där staketet ska gå fram, gärna med lite marginal så att du lättare har åtkomst till stolpar och staket vid framtida underhållsarbete. Det krävs cirka tre meters bredd om tanken är att kunna ta sig fram med en traktor eller grävmaskin vid arbetet med att sätta stolpar.

Var noga med att samla in och ta bort eventuella rester av gamla stängsel, de utgör annars en stor risk för de kommande betesdjuren.

Bete till får

Vilken sorts betesmark kommer du ha tillgång till för dina får? Oavsett storleken på fårbesättningen så behöver du göra en plan över var djuren ska beta, och när det är tänkt att de ska gå där. Får trivs inte på blötare marker, vilket gör att på sådana marker är de direkt olämpliga som betesdjur. När fåren själva kan välja, betar de gärna på torrare marker och där väljer de späda, näringsrika växter. De är förtjusta i löv, och betar gärna sly från till exempel slån och rönn.

Att få en bra balans mellan antalet djur och betets förmåga till tillväxt och kvalitet är inte lätt. Olika år har olika förutsättningar gällande temperatur och tillgång på nederbörd vilket ger ytterligare en dimension till planeringen. En gammal tumregel är att antalet djur per hektar bör halveras efter halva sommaren. På Gotland är scenariot ofta att betestillväxten är svag under högsommaren, och tar sedan fart igen när det kommer nederbörd under sensommaren/hösten.

Det finns mängder med bra informationsmaterial gällande bete till får och lamm. Ofta med olika utgångspunkt, det kan vara sett utifrån möjligheter till hög tillväxt hos lammen, eller vad som är värdefullt

STAKET

Rekommendationen är att placera ut rejäla stolpar i hörn och där staketet byter riktning samt där du planerar sätta upp grindar.

utifrån biologisk mångfald i våra naturbetesmarker och såklart även med utgångspunkt i hur du ska lyckas med en bra strategi mot de parasiter som djuren riskerar att utsättas för på bete. Broschyrer och artiklar hittar du på webben, läs gärna vidare hos till exempel [Jordbruksverket](#), [Svenska Fåravelsförbundet](#), [Gård & Djurhälsan](#).

Det är lättare att göra en optimal betesplanering i teorin än i praktiken. Om du har EU-stöd för din mark måste hänsyn också tas till generella och särskilda villkor för åtagande och stöd.

Betet växer snabbt i början av säsongen, och det är viktigt att hinna släppa på djuren i tid, innan betet hinner bli för långt och förvuxet. Får har en speciell betesteknik, med sin smala nos och kluvna läpp har de en förmåga att beta ytterst selektivt. Om får släpps på förväxt bete kan de gå med mat upp till magen, men utan att varken äta sig mätta eller nå förväntad tillväxt.

Långt förvuxet bete är osmakligt och har lågt näringsvärde. Är betet nedgnagt eller glest finns risken att djuren får i sig för lite i varje tugga.

Det finns mycket att vinna på att dela in sin betesmark i flera fållor. Det ger möjlighet att styra över hur länge djuren ska gå kvar i varje fålla, och på så sätt se till att avbetningen blir jämnare. Med andra ord att djuren inte bara äter upp det godaste och sedan lämnar rator som står kvar och blir ytterligare förväxta. Det ger även möjlighet att kunna slå någon fålla, för att på så sätt kunna erbjuda återväxten som ett lagom spätt bete. Indelningen av fållor i dina betesmarker är även ett verktyg i att hantera parasittrycket på dina marker och i din

fårbesättning. Finns fler fållor ger det möjlighet att kunna växelbeta med andra djurslag, som häst eller nötkreatur, vilket kan sänka parasitförekomsten. Om du har en mindre gård kan en lösning vara att samarbeta med en granne med andra djurslag.

När det gäller parasiter är de yngsta djuren, lammen känsligast. Utgå därför från att de små lammen ska ha ett så parasitfritt bete som möjligt när de släpps ut på våren. Allra helst ska det vara en betesmark som inte betades av får året innan.

Förutom att det är praktiskt att ha flera fållor så kan det också vara bra för den biologiska mångfalden. Betesläpp vid olika tidpunkter gynnar olika växter som blommor och fröar av sig en bit in på sommaren.

Foder och strö

Under stallperioden behöver dina får foder som har bra kvalitet och lämplig struktur. Fodergivan ska garantera att dina djur får en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näring.

Till får krävs att de har tillgång till hö, halm eller annat lämpligt grovfoder som ger dem den sysselsättning som de behöver, samt att de har tillgång till bra dricksvatten. Se till att utforma utfodrings- och vattningsystem så att djuren kan äta och dricka lugnt och naturligt.

Har du automatiskt system för vatten, till exempel vattenkoppar, ska du kontrollera dem varje dag.

Fåren får ofta grovfoder i fri tillgång. Dess innehåll av olika näringsämnen avgör hur den övriga foderstaten ska byggas upp. Det är således viktigt att du vet hur grovfodret är sammansatt. Därför bör du som kan visa analysresultatet för det foder som levereras.

LAMMKAMMARE

Ge möjlighet för lammen att i lugn och ro lära sig äta pellets och grovfoder.

Det är också vettigt att låta göra en ny analys så snart du börjar fodra med grovfoder ur ett nytt parti även om detta kommer från samma leverantör som tidigare. Värdena i grovfoder från olika vallar kan skilja sig avsevärt och framför allt beroende på varierande skördetidpunkt. Du kan därför inte tänka att ett grovfoder har ”normala värden”.

Genom att upprätta en foderstat kan du beräkna hur långt grovfodret täcker dagsbehovet. Ofta räcker ett näringsmässigt medelbra ensilage till tackor dräktiga med ett-två lamm en bra bit in i högdräktigheten.

Högdräktigheten infaller cirka sex veckor före beräknad lamning, därefter ökar behovet av energi och protein ju närmare lamningen tackan kommer. Då lammen under högdräktigheten tar mer och mer plats i bukhålan får tackan mindre förmåga att konsumera foder. Det finns helt enkelt inte plats. Koncentrationsgraden i det tackan äter behöver därför öka. Oftast behöver en del av grovfodret ersättas med lämpligt kraftfoder som har ett högre innehåll av energi och protein.

Närings- och mineralinnehåll i grovfodret kan variera kraftigt beroende på flera olika faktorer såsom skördetidpunkt, gödsling och markens egenskaper.

Hur mycket foder behövs?

När man pratar om foder till får är vanliga begrepp grovfoder, kraftfoder samt salt och mineraler.

Grovfoder

Ett bra grovfoder är basen i all utfodring av får. Utifrån grovfodrets näringsinnehåll och just dina fårs näringsbehov kompletteras

sedan fodergivan med någon typ av kraftfoder om det behövs. Huvudsakligen kan man säga att grovfoder är hö, hösilage eller ensilage. Som vägledning när du funderar över hur mycket grovfoder som det går åt under en stallsäsong kan du utgå från att en rundbal väger ca 250–300 kg torrsbstans och att ett får äter mellan 1,5–3,5 kg torrsbstans per dag. Hur mycket torrsbstans det finns i ett foder är hur mycket som blir kvar när man räknat bort allt vatten som finns i fodret.

Vid den praktiska utfodringen räknar man inte givan i kg torrsbstans, då räknar man i kg foder. Därmed behöver man räkna om djurets behov av torrsbstans till hur många kg foder det blir. Den beräkningen görs genom att dela torrsbstansgivan med torrsbstanshalten i grovfodret.

I kalkylen för hur mycket foder som kommer gå åt behöver du även ta höjd för foderspill. Hos får är foderspillet ofta ganska högt, det är inte ovanligt med 20 procent.

Kraftfoder

När man pratar om kraftfoder finns det fabriksstillverkat foder, pellets att köpa. Näringsinnehållet är då särskilt anpassat för får. Det går givetvis även att fodra med enskilda ingredienser, som till exempel korn, havre, rapskaka och betfor, beräknat utifrån vad ditt grovfoder behöver kompletteras med.

Dräktiga djurs foderstat behöver kompletteras med kraftfoder, och för att få en uppfattning om hur mycket som kan tänkas gå åt kan du till exempel räkna med 0,5 kg/djur/dag under 40 dagars högräktighet, samt 1 kg/djur/dag under 60 dagar med digivning. Summan blir då 80 kg/tacka.

Tillskott

Utöver grovfoder och kraftfoder behöver fåren tillgång till salt och mineralfoder. Gotland är ett bristområde avseende kobolt, koppar och selen. För att hitta rätt mineralfoder, ta gärna hjälp av en foderrådgivare. Det finns speciella fårmineraler att köpa men en del fårraser som är väldigt känsliga för mineralfoder med koppar medan andra har ett behov av tillskott av koppar. Det är viktigt att du vet vilken typ av mineralfoder som passar till just dina djur och gärna också i kombination med det grovfoder du har att tillgå.

Budget och planering

Uppgifterna om mängder ovan är en grov schablon för att ge en uppfattning om hur stora volymer som kommer gå åt. Tanken är att uppgifterna kan användas som ett hjälpmedel för att göra budget och planering av behovet. Det är viktigt att foderstaten anpassas under olika faser under året. Ta gärna hjälp av en foderrådgivare för att räkna foderstat om du är osäker på hur man gör.

För att stämma av om foderstaten fungerar bör du regelbundet kontrollera dina djur. Eftersom pälsen döljer fårets hull måste du känna på varje djur för att kunna göra rätt bedömning.

När det gäller strö är halm som sakta byggs upp till en djupströbädd det vanligaste strömedlet till får. Det kan fungera med torv eller spån också, men beakta då att i lamningen är halm absolut att föredra.

Den som producerar, bearbetar, lagrar, transporterar eller distribuerar foder är foderföretagare. Du som producerar eller lagrar foder för utfodring av djur på din egen gård är också foderföretagare. Som foderföretagare behöver du anmäla din gård till Jordbruksverkets foderanläggningsregister. Det gör du via deras [e-tjänst](#) på Jordbruksverkets hemsida eller via [blankett D5](#).

Gödsel

Oavsett vad du väljer för typ av stallösning så kommer du behöva planera för att kunna lagra gödsel på ett bra sätt. Det är viktigt, så att den inte leder till förorening av yt- eller grundvatten.

Det finns bestämmelser för hur gödsel ska lagras och vad som är tillräcklig lagringskapacitet. Inom lagstiftningen använder man begreppet djurenheter för att kunna jämföra olika djurslags gödselproduktion. Detta definieras i [förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd](#). För får omfattar en djurenhet tio får över sex månaders ålder. När det gäller lamm räknas 40 lamm under sex månaders ålder som en djurenhet.

Om du har två eller färre djurenheter omfattas du inte av några generella krav på lagringskapacitet av gödsel eller lagringsutrymmets utformning.

Vid djurhållning som omfattar två–tio djurenheter ska gödseln kunna lagras under minst sex månader. Jordbruksföretag med mer än tio djurenheter ska kunna lagra gödseln under minst åtta månader. För stora fårbesättningar gäller ännu mer omfattande föreskrifter, till exempel kan tillstånd krävas utifrån [miljöbalken](#).

För alla verksamheter gäller att gödseln ska lagras i täta utrymmen så att läckage till omgivningen inte kan ske. Lagring av stallgödsel i stuka direkt på mark bör bara i undantagsfall ske och får bara genomföras efter samråd med kommunen. Stukalagring ersätter inte kravet på lagringskapacitet.

För dig som inte omfattas av generella krav gäller ändå att lagringen av gödsel inte får leda till förorening av yt- eller grundvatten så att miljön eller människors hälsa tar skada. I praktiken behöver du

därför välja något lämpligt sätt att förvara gödseln, till exempel på en gödselplatta, container eller annat utrymme.

[Kommunen](#) kan med hänvisning till miljöbalken ställa mer specifika krav på ditt lagringsutrymme för gödsel. Det kan till exempel handla om lagring och spridning av gödsel intill detaljplanerat område eller inom vattenskyddsområde.

Skötsel

Vad behöver du då göra för dina får under året för att de ska må bra, förutom detta med tillsyn, foder och vatten? Regelmässigt finns information att läsa i djurskyddslagen. Jordbruksverket har gett ut en broschyr, [Djurskyddsbestämmelser för får och get](#). Den tar upp de viktigaste reglerna och de vanligaste frågorna. Den här handboken tar upp några moment som inträffar under året. Beroende på hur många djur du har så är det inte säkert att dessa moment behöver vara extremt arbetsamma eller krävande, men genom att veta om vad som kommer behöva göras så finns förutsättningar att planera och förbereda.

Klippning och klövar

Enligt [djurskyddslagen](#) ska fåren klippas minst en gång per år. De flesta fårägare klipper dock sina djur två gånger per år, vilket ger djuren ett betydligt bättre välmående. Tänk på att fåren helst inte ska klippas närmare beräknad lamning än fem veckor, och helst inte inom en månad efter betäckning. Vinterlamm och rekryteringslamm klippas med fördel inför installning eller betäckning.

I samband med att djuren samlas ihop inför klippning kan det vara lämpligt att passa på att [hullbedöma](#) dem, samt att se över klövarna och utföra klövklippning. Tänk dock på att inte planera

in att göra de sysslorna samtidigt som fårklipparen är på plats, då behöver ditt fokus vara på att underlätta klipparens arbete genom att ta fram och flytta bort djur, samt att ta vara på ullen. Men passa gärna på att göra dem före eller efter, när djuren ändå är samlade och grindar för hantering iordningställda.

Översyn av [klövarna](#) ska göras minst en gång per år, utöver det kan det finnas individer med felaktig klövform som behöver verkas oftare än så. De individerna är inte lämpliga att spara livdjur efter, eftersom anlaget för dålig klövform anses vara starkt ärftligt. Hullbedömning görs med fördel ett flertal gånger per år.

Hudparasiter är relativt vanliga hos får, och upptäcks oftast i samband med klippningen. Det finns olika sorter, som pälslus och blodsugande lus. Om djuren har löss behöver de avlusas. Lössen kommer inte att försvinna av sig själva. Har de löss, kontakta veterinär för att få recept utskrivet på lämpligt lusmedel. Att klippa sina djur två gånger per år är en bra strategi för att förebygga lusangrepp.

När det gäller klippningen är en rekommendation att ta kontakt med och boka fårklippare i god tid. Då kan de lättare planera sina resor och det ger dig större chans att få klippt under den tid du önskar. Lista över fårklippare finns bland annat på [Fårklipparförbundets](#) hemsida samt på [Svenska Fåravelsförbundets](#) hemsida.

Dräktighetsscanning

Det är vanligt att större besättningar dräktighetsscannar sina djur med hjälp av ultraljud. Det är inte något man måste göra, men det är en insats som ger många fördelar. Framförallt kan det vara en stor trygghet i att veta hur många lamm varje tacka förväntas få.

Scanningen ger även fakta till att anpassa utfodringen bättre och för att kunna vidta åtgärder om många tackor inte har några foster. Genomsnittlig dräktighetslängd för får är 145 dagar +/- 5 dagar. Bokning av samordning görs via [Gotlands Fåravelsförening](#).

Vaccination

En rekommendation är att vaccinera sina tackor med gasbrandsvaccin. Det ger skydd mot ett flertal [klostridiebakterier](#), bland annat gasbrand och stelkramp. Gasbrand är en vanlig tarmsjukdom hos växande lamm och vanligtvis ses inga symptom utan stora fina lamm hittas plötsligt döda.

Då tackorna vaccineras innan lamning överförs antikroppar via råmjölken till lammen vilket gör att de får skydd under sina första levnadsmånader. Om tackorna inte har vaccinerats tidigare krävs två doser för att bygga upp ett grundskydd. Den första dosen ges ungefär åtta veckor innan förväntad lamning, den andra dosen ges cirka fyra veckor före lamning. Om tackorna redan är grundvaccinerade från tidigare år behövs bara en dos som då bör ges cirka fyra veckor före förväntad lamning. Vaccin är receptbelagt och skrivs ut av veterinär.

Selentillskott

Jordmånen på Gotland är relativt selenfattig. Det kan vara svårt att veta om tackorna får i sig tillräckligt av selen genom grovfodret, mineralfodret och kraftfodret. För att säkerställa att lammen inte föds med selenbrist brukar rådet vara att ge tackan extra selentillskott under dräktigheten. Rekommendationen är därför att ge selen och E-vitamin sex och två veckor innan förväntad lamning. Om lammen föds med selenbrist kan de vara så svaga att de inte orkar dia tillräckligt.

Lamningsperiod

Lamningen är den mest arbetsintensiva perioden för fårägare. Då krävs det noggrann tillsyn och beredskap för att kunna hjälpa tackor. Det ska hållas ordning och vara rent och nylammade tackor ska in i lamningsbox med sina ungar.

Enstaka händelser, som att en tacka får juverinflammation eller av någon anledning inte vill ta hand om sina lamm gör snabbt att arbetet blir tidskrävande. Försök därför att vara så väl förberedd inför lamningen som möjligt.

Beställ hem örönmärken till lammen i god tid, skicka gärna beställningen senast fem–sex veckor innan beräknad lamning. De märken som är godkända av Jordbruksverket kallas för [officiella örönmärken](#) och säljs hos [Stallmästaren AB](#). På Stallmästarens hemsida finns mer information som är bra att känna till. Allt från vad som är skillnaden på officiella märken och övriga märken till praktiska tips om hur märkena ska placeras i örat.

Se till att du är förberedd för att kunna ta hand om svaga lamm. Tillgång till varmvatten underlättar. En kasse med utrangerade frottéhanddukar och en värmelampa bör höra till grundutrustningen i fårhuset, och är i många fall avgörande för att rädda ett lamm som blivit nedkyllt. Införskaffa en sond för att kunna ge mjölk om lammet inte har någon sugreflex, och en nappflaska för att kunna stödmata när sugreflexen väl finns där.

Gör gärna i ordning ett förlossningskit med flytande tvål, handsprit, engångshandskar, glidmedel och en ren hink.

En bra rutin är att när tackan lammat ställa in henne i en enskild box tillsammans med sina lamm. En gammal grundregel är att

INFÖR LAMNING

Förbered dig inför lamningsperioden genom att köpa hem förbrukningsmaterial.

tackan ska få möjlighet att ha egen box minst så många dagar som hon har antal lamm. Se över så att det finns grindar för byggnation av lamningsboxar, av någon anledning kan man inte ha för många av dem. Tänk på förhand ut en strategi för att kunna fodra, vattna och strö i lamningsboxarna.

Det är i det närmaste omöjligt att kortfattat ge en bra instruktion över vad du behöver kunna inför att en grupp tackor ska lamma. Ett gott råd är att se till att avsätta tid för att vara på plats, och att vara beredd på att lamningar kan ske under dygnets alla timmar.

Gård & Djurhälsan håller årligen lamningskurser runt om i landet. Är du ny på detta med lamm, och/eller behöver friska upp kunskaperna så finns då ett utmärkt tillfälle att få bra praktisk vägledning. På [Gård & Djurhälsans](#) hemsida finns information om kursens innehåll, där finns även en kunskapsbank med mängder av information.

Det är många erfarna lammproducenter som går på dessa kurser för att hålla sig uppdaterade, så de är även en utmärkt plattform för erfarenhetsutbyte och för att hitta nya kontakter inom branschen.

Parasitkontroll

För att ha kunskap och kontroll över parasitstatusen i din besättning plockar du träckprov från ett antal djur och skickar till laboratorium för analys. Hur ofta det behöver göras kan variera mellan åren, men rekommendationen är att åtminstone göra en kontroll på tackorna och sedan lite senare under säsongen, en kontroll på lammen.

På våren rekommenderas att skicka träckprov från tackorna före betesläpp. Provtagningen påvisar vad som övervintrat i djuren. Lämplig tidpunkt för att samla träckproven kan vara i början/

mitten av april. Tanken är att hinna få resultatet av provtagningen och diskutera det med veterinär för att se om behov av avmaskning finns innan djuren släpps ut på bete.

Generellt sett är det de unga djuren, dvs de som är ute på sin första betessäsong, som är känsligast för parasiter och därför ska skyddas. Det är därför viktigt att de erbjuds så rena välkomstbeten som möjligt. Lämplig tid att ta träckprov från lammen kan vara inför avvänjning eller inför byte till en annan betesmark.

Det är viktigt att ha kontroll över parasitstatusen i din besättning. Syftet är att hinna vidta åtgärder innan djuren hinner bli rejält påverkade tillväxtmässigt. Ser ni yttre symptom på att något inte verkar stå rätt till, som diarré eller dåligt tillväxt hos lammen är det enkelt gjort att skicka ytterligare träckprov utöver de rutinmässiga. [Vidilab](#) är ett exempel på ett företag som arbetar med att analysera träckprover, är du frågare och ansluten till [Gård & Djurhälsans](#) rådgivningspaket Får Bas eller Får Plus har du dessutom möjlighet till rabatterade priser på träckprovsanalyser där.

Fästingar

Lamm betar ofta naturbetesmarker, och gör en fantastisk naturvårdande insats där. Tyvärr trivs även fästingar i denna typ av marker. [Fästingangrepp](#) sänker lammens immunförsvar genom att de vita blodkropparna angrips. Balansen mellan immunsystemet och infektionsämnen rubbas och lammet kan insjukna i exempelvis stafylockock- och mannheimiaorsakade sjukdomar. Ledinflammation och [lunginflammation](#) är sjukdomar där fästingöverförda infektionsämnen kan vara inblandade.

Det kan det finnas fästingar redan på vårvintern och de är sedan aktiva tills långt in på hösten. Det finns markområden som man

helt enkelt har fått välja bort som betesmark åt lamm på grund av för stor risk att djuren blir sjuka och dör. Mängden fästingar kan variera kraftigt mellan olika år.

På Gotland rekommenderas att skydda de unga djuren mot angrepp genom förebyggande behandling med pesticider. Man ger då lammen en dos av ett pour-on preparat som hålls på ryggen i samband med att de släpps ut på bete. Resonera med din veterinär och kom fram till en strategi för att ge skydd till dina djur. Preparaten som finns godkända för att begränsa fästingangrepp är receptbelagda.

Rovdjur

Rovdjur är och har alltid varit ett stort orosmoment för fårägare. På fastlandet behöver många djurägare stängsla med rovdjursavvisande staket för att försöka skydda sina djur mot varg. I en del områden förekommer problem på grund av till exempel lodjur.

Här på Gotland finns varken varg eller lo, men det finns ändå skäl att planera för att kunna skydda dina djur. När det gäller små lamm är både räv och korp, samt kråkfåglar potentiella hot. Allra mest utsatta är lammen i samband med födseln, och de närmaste veckorna därefter.

Under den tiden behövs ökad tillsyn, inte minst om lamningen sker utomhus. Ofta tar man då in nyfödda lamm tillsammans med tackan, och låter dem vara i lamningsbox på stall några dagar. Det är också vanligt att rasthagar hägnas in med elnät.

Lamm kan även vara ett attraktivt bytesdjur för örn. På Gotland har vi en etablerad örnpopulation, och det förekommer att örnar slår lamm och andra tamdjur som hundar eller katter. Om ett

tamdjur skadas eller dödas av örn har man rätt att söka ersättning för detta. För att kunna få ersättning måste en besiktningsman utsedd av länsstyrelsen besikta djuret. Ta kontakt med [länsstyrelsens naturvårdsenhet](#) för mer information om ett angrepp av örn skadat dina djur.

Skilja ifrån lammen

Vanligast är att lammen skiljs från tackorna vid ungefär tre–fyra månaders ålder. Kötttraser vid omkring 100 dagars ålder och lantraser/pälsfår oftast något senare. Detta gäller som riktlinjer för lamm som går med sin mamma ute på bete. Kötttraslamm som föds i december–januari och föds upp intensivt på stall avvänjs vid cirka åtta veckors ålder.

Planera för var lammen ska ta vägen när de skiljs av från tackorna.

Avvänjningen är en känslig och viktig tid i lammens tillvaro. Du behöver ha en plan för var lammen ska ta vägen efter avvänjningen. De behöver ha ett energirikt bete/foder. Var ska tackorna ta vägen? Första dagarna efter lammen skiljts från är det bra om tackorna kan gå på ett magert bete, eller få en spartansk foderstat, för att på så sätt hjälpa dem med sinläggningen.

Könsmognaden sker hos tackor vid fem–åtta månaders ålder och hos baggar vid fyra–nio månader. Variation förekommer beroende på ras och djurens tillväxthastighet. Planera därför för att även passa på att skilja på tacklamm och bagglamm, så möjligheten finns att släppa dem i olika grupper efter avvänjningen.

När djuren ska slaktas

På Gotland finns två godkända slakterier som du kan vända dig till. Det är [Gotlands Slakteri AB](#) i Visby och Kruse Gårdsslakteri i Sproge.

När du säljer dina djur till Gotlands Slakteri AB är det slakteriet som sköter intransport, slakt, styckning och försäljning av köttet. En djurtransportör kommer och hämtar djuren hos dig, och som leverantör blir du avräknad ett pris per kg slaktad vikt. Gotlands Slakteri AB ger även möjlighet att göra återtag av helfall, det vill säga ostyckat djur. Återtag innebär att slakteriet sköter intransport och slakt, och du debiteras kostnaden för dessa tjänster.

För dig som planerar att föda upp lamm i lite mindre skala, kanske till eget husbehov, eller för att sälja i någon form av gårdsbutik eller köttlådor finns Kruse Gårdsslakteri. Kruse är ett litet återtagsslakteri, dit du själv transporterar dina djur. Vid Kruse kan du få dina djur slaktade, och du hämtar sedan kropparna som helfall.

Om din avsikt är att sälja köttet måste även styckning och paketering ske i livsmedelsgodkända lokaler, och med obruten kylkedja. Idag finns ett etablerat samarbete mellan båda dessa slakterier och [Lammboden](#) i Stånga. Därigenom finns det möjlighet att köpa även den tjänsten.

Praktiska tips och råd om du funderar på att själv sälja ditt kött hittar du på [LRFs hemsida](#). Du behöver bland annat registrera din verksamhet hos [Region Gotland](#).

Oavsett vilket slakteri du väljer att kontakta är det viktigt att du gör det i god tid innan du planerar att lämna dina djur. Planering för lammslakt görs ofta kvartalsvis, så det är viktigt att vara ute i god tid med sin slaktanmälan för att kunna boka önskad slaktvecka.

Hemslakt

Det är tillåtet att slakta djur hemma på gården förutsatt att du behärskar den aktuella avlivningsmetoden och hanteringen av djuren i samband med detta. Om du har slaktat djur hemma på gården får köttet från dessa djur bara ätas av dig som ägare och personer i ditt hushåll. Du får inte slakta djur hemma på gården för försäljning, varken som helfall eller som kött detaljer.

Avlivning av sjuka eller skadade djur

Djur som är skadade, har svårt att gå eller röra på sig ska avlivas på plats utan att först flyttas. Du som har djur är skyldig att låta avliva svårt sjuka och skadade djur så snabbt som möjligt om de inte är behandlingsbara. Gör en plan för hur du ska agera om ett djur skadas eller blir sjukt. Har du själv kompetens och utrustning för att kunna avliva djuret? Om inte, känner du till någon annan person som har kunskap om hur man avlivar djur som skulle kunna hjälpa dig och som du kan tillfråga som backup? Det är också bra att ha tillgång till bultpistol, lämplig ammunition för får samt en bra slaktkniv, ifall olyckan plötsligt är framme.

[Gård & Djurhälsan](#) i samarbete med [Distriktsveterinärerna](#) anordnar vid efterfrågan kurstillfällen för fårägare, där du får lära dig hur du bedövar får med bultpistol, hur avblodning går till, samt hur du hanterar och sköter din bultpistol. Träningen sker på slaktmaterial.

Hantering av slaktbiprodukter samt döda djur

För att undvika risk för spridning av smittsamma sjukdomar måste du ta hand om döda djur och slaktbiprodukter på ett säkert sätt. Materialet ska sändas till en godkänd, registrerad anläggning. Transporten till slutdestinationen måste uppfylla särskilda krav. Företaget [Svensk Lantbrukstjänst AB](#) har godkända lokala entreprenörer

som hanterar detta. Den lokala entreprenören på Gotland heter AVL Transporter AB och bokas via [Svensk Lantbrukstjänst AB](#).

Återtag av skinn

Gotlands Slakteri AB har rutiner för återtag av skinn och ombesörjer frakt till [AB Tranås Skinnberedning](#) och [Donnia Skinn AB](#). För att processen med återtag ska fungera är det viktigt att du som djurägare skickar med en korrekt ifylld följesedel för återtag av skinn, samt att du har märkt dina djur korrekt. Vid återtag av skinn ska djuret utöver vanlig märkning vara märkt med ett rött signalmärke ”återtag hud”.

När djuren kommer till slakteriet tas de emot i slaktstallet och följesedeln skickas till hudkällaren. Vid slakten skiljs skinnets från slaktkroppen. Ett SE-märke/en del av SE-märket följer slaktkroppen för att lammet ska avräknas till rätt producent. Det andra SE-märket/andra delen av SE-märket och ett rött signalmärke får sitta kvar på skinnets.

När skinnets kommer till hudboden, matchas märkning mot de uppgifter som finns på följesedeln. Det är därför mycket viktigt att SE- och leverantörsnumret som finns på följesedeln överensstämmer med djurens märkning.

Vid Kruse Gårdsslakteri finns ingen skinnhantering utan det är du själv som ansvarar för att skicka skinnen vidare för beredning.

Information om skinnberedning och hur du beställer följesedlar hittar du på respektive skinnberederis hemsida. Signalmärken för ”återtag hud” beställer du via slakteriet. Tänk på att det kan vara lite leveranstid på märken, så beställ i god tid innan du planerar att skicka dina djur.

Ull

Friska och välmående djur ger ull av bästa kvalitet. Det är mycket som spelar in och påverkar hur ullen kommer se ut när djuren klipps. Det är viktigt att ullen hålls fri från skräp. Under stallsäsongen gäller det att ha en välskött ströbädd, och att utfodringen utförs så att inte foder spills på djuren. Ute i betesmarkerna kan det vara förödande om växtdelar från kardborre, tistel och hundtunga samt fröer från andra växter fastnar i ullen.

Ullen växer i fårens överhud. I fettkörtlar produceras lanolin, som finns i ullfibern och som skyddar mot uttorkning och är fuktavstötande. Fiberlängden och fibertjockleken på ullen skiljer sig mellan olika fårraser och har stor betydelse för vad ullen kan användas till. Om du har ett intresse för något särskilt användningsområde för ullen från dina djur är det viktigt att du tar reda på vilken fårras som bäst kan svara upp mot dina förväntningar. Ullens kvalitet skiljer sig även mellan olika individer, var på kroppen som ullen växt och om det är ett ungt eller gammalt djur.

Det finns flera informationsbroschyrer, till exempel [Ullskörd & Ullhantering](#), framtagen av Svenska Fåravelsförbundet och [Klippning & Ullskörd](#), från Svenska Fårklipparförbundet.

På Gotland finns duktiga och effektiva professionella fårklippare, och de flesta fårägarna tar hjälp med klippningen.

Det finns två större aktörer som köper in ull, det är [Ullkontoret](#) i Endre och [Toarp](#) i Västergötland. Läs gärna vidare på deras hemsidor för information kring detta. Det finns även lokala spinnerier som lönspringer ull och i viss mån kan vara intresserade av att köpa in mindre partier med ull. Läs gärna mer hos [Gotlands Spinneri](#) i Fardhem, [Stenkyrka Ullspinneri](#) och [Ullspinneriet](#), Ihre gård.

Inköp av får

Det är både roliga och viktiga beslut du tar när du köper in dina djur. När man börjar med djurhållning så kanske man inte tänker sig att hålla på med någon avancerad avel, utan det är andra parametrar som avgör vilka djur det blir.

Det finns dock flera goda skäl till att köpa djur med härstamningsbevis. Du har större chans att få jämna och bra avkommor efter dessa djur än om du köper djur där du inte vet något om dess genetiska bakgrund eller tackans moderegenskaper. Du har en grund att utgå från om du skulle bli mer intresserad av avel, något som ofta är fallet efter några år.

För att få en lättskött och funktionell besättning, stor eller liten, är det bäst om du köper djur med dokumenterad hälsostatus och produktionshistorik. Många viktiga egenskaper som fertilitet, modersegenskaper, lätta lamningar och tillväxt går i arv.

Köp friska djur

Största risken att föra in smitta i en besättning är vid köp av livdjur. Virussjukdomen Maedi-Visna kan spridas via inköp av djur från icke kontrollerade besättningar. Det kan också finns risk att du via livdjurshandel får in svårbekämpade parasiter, som stora magmasken, *Haemonchus contortus*. Fotröta är en klövsjukdom som det är viktigt att undvika att få in i sin besättning.

För att underlätta livdjurshandel har [Fåravelsförbundet](#) och Gård & Djurhälsan tillsammans tagit fram en hälsodeklaration som kan användas vid inköp och försäljning. Köparen får information om hälsoläget i säljarbesättningen, och kan lättare göra en riskbedömning inför ett eventuellt köp. I Hälsodeklarationen läggs vikt vid

smittämnen som lätt sprids vid livdjurshandel. Är säljarbesättning-
en ansluten till kontrollprogram som [Maedi-Visnakontrollen](#) eller
[Klövkontrollen](#) ska intyg från dessa bifogas Hälsodeklarationen.

Genom att vara noggrann med att undersöka säljarbesättningens
status avseende [parasiter](#) och själv avmaska och göra behandlings-
kontroll enligt Gård & Djurhälsans rekommendationer så minskar
du risken att föra in resistent parasiter i din besättning.

Köper du in djur för uppstart av en besättning har du stora fördelar
genom att starta med djur som har dokumenterad hälsostatus.
Underlaget för Hälsodeklarationen hittar du hos [Gård & Djurhäl-
san](#). Där finns även information om olika kontrollprogram och
utbud av rådgivning.

Karantän

När djur transporteras och byter miljö utsätts de för stress. Om de
bär på någon smitta kan sjukdomssymptom i och med det bryta
ut. Djur som köpts in, varit utlånade eller gått på bete med andra
djur ska sättas i karantän när de kommer hem. I samband med
djurens ankomst till gården rekommenderas att klövbada dem i
zinksulfatlösning.

Ställ dem gärna i en box eller annat lättöverskådligt utrymme där
du har god möjlighet att se om någon individ visar upp något avvi-
kande beteende. Ta en stark lampa och titta noga efter om de har
några löss. När man tar in nya individer är det lämpligt att avmaska
dem med preparat som är verksamt mot stora magmasken.

Läs gärna Svenska Fåravelsförbundets [smittskyddsre-
kommendationer](#), samt Gård & Djurhälsans [Inköps- och
besöksrekommendationer](#) för fårbesättningar.

Att välja ras

Gotlandsfåret är den vanligaste fårrasen, inte bara på Gotland utan i hela Sverige. Anledningen till att rasen fått den positionen är att de innehar en bra kombination av många åtråvärda egenskaper. De har till exempel en utpräglad flockinstinkt, goda modersegenskaper och är rörliga, aktiva betesdjur. En annan ras som är starkt förknippad med Gotland är gutefåret. Gutefåret är en unik svensk lantras där både hon- och handjuren har horn. De är härdiga djur, och är anpassade för att kunna tillgodogöra sig betet på lågavkastande betesmarker.

Förenklat kan man säga, att i Sverige finns lantraser, köttraser och korsningar däremellan. Lantraser som härstammar från Sverige eller Finland är kortsvansade och lite spensligare. Dit hör till exempel gotlandsfåret, som tidigare hette pälsfår efter den karaktäristiska lockiga och silverfärgade pälsen. Till lantraserna hör även gutefår, finullsfår, ryafår och flera ursprungliga lantraser. Köttraser har sitt ursprung från andra länder. De har grövre kroppar och långa svansar. Dit hör till exempel texel, leicester, dorset, suffolk, dorper och oxford down. Kanske är du intresserad av att göra en insats för att bevara hotade husdjursraser? Det finns ett flertal fårraser på den listan.

Fundera på vad du främst vill ha fåren till? Förutom sina egenskaper som landskapsvårdare producerar de även kött, skinn och ull. Olika raser har olika beteende. Läs rasbeskrivningar och information som finns på respektive rasförenings hemsidor. Ring gärna och ställ frågor om det finns en kontaktperson angiven, och gör studiebesök hos andra fårägare. Tänk realistiskt, vilken typ av djur passar bäst till de förutsättningar du har att erbjuda?

Kostnad för inköp av får

När det gäller tacklamm är en riktlinje att ett livdjur, med fullständig hälsostaus och härstamningsbevis kostar 2 000–4 000 kr i medeltal. När det gäller inköp av avelsbagge så finns fina baggar att köpa på de auktioner som anordnas runt om i landet, och där går oftast att köpa en bagge från 4 000 kr. Köper du en bagge direkt från någon uppfödare så är prisbilden ungefär densamma, förutsatt att baggen är riksbedömd och har fullständig hälsostatus. Givetvis finns även betydligt dyrare djur om intresse finns att ta del av ”gräddan” av andra besättningsars avelsarbete.

Börjar du söka i till salu-annonser kommer du även hitta djur som säljs till ett betydligt lägre pris. Tänk då över anledningen till detta. Hur gamla är djuren? Finns någon dokumentation kring deras produktionshistorik? Har de någon hälsostatus? Rekommendationen är att alltid köpa djur med MV-fri status för att vara säker på att djuren är Maedi-Visnafria. När det gäller fotröta är det säkrast om besättningen är provtagen och friskförklarad.

Var finns djur som är till salu?

Annonser för djur till salu finns att hitta på ett flertal platser. Letar du efter renrasiga djur finns det dels köp- och säljsidor på respektive rasförenings hemsida, det finns också ett annonsforum, [Marknadsplatsen](#) hos Elitlamm.

Varje år hålls baggauctioner runt om i Sverige. Först ut i september brukar vara Lammproducenternas auktion för köttrasbaggar i Linköping. Sedan följer tre auktionstillfällen för gotlandsfår och leicester på Gotland, i Jönköping och i Uppsala.

Ett annat tillvägagångssätt är att kontakta en etablerad besättning och fråga om det finns möjlighet att få boka livdjur till kommande år.

Förberedelser inför fårköpet

- Ansök om produktionsplatsnummer (SE-nummer)

Ansökan görs hos Jordbruksverket. Du ska ansöka om ett produktionsplatsnummer även om du bara har ett djur. Syftet med produktionsplatsen är att det ska vara möjligt att spåra djur från en plats till en annan vid utbrott av någon smittsam djursjukdom. Blanketten heter ”[Anmälan djurhållning](#)”. Ett produktionsplatsnummer består av landsbeteckningen SE plus sex siffror.
- Införskaffa stalljournal
Godkänd officiell [stalljournal](#) kan köpas via Jordbruksverket, eller så finns [webbaserad](#) variant att abonnera på via dataprogrammet [Elitlamm](#). Syftet med journalen är att redogöra för djur som är inköpta eller födda i besättningen, samt över djur som är sålda, slaktade eller avlidna.
- Förflyttning av får ska anmälas till Jordbruksverket
Det kan göras via [pappersblankett](#) som du fyller i och skickar via vanlig post eller via Jordbruksverkets e-tjänst ”[förflyttningsregistret](#)”. Det är både köpare och säljare som ska registrera förflyttningen.
- Vid förflyttning av får ska djuren följas av ett [transportdokument](#)
Dokumentet fylls i av säljaren, och ska sparas på den mottagande produktionsplatsen i minst tre år.
- Det finns regler för vad som gäller vid transport av får
De reglerar bland annat hur stor yta djuren minst måste ha tillgång till under transporten, och vad som gäller om djuret är dräktigt eller nyligen har fött ungar. De innehåller även information om hur lång tid djuren får transporteras, och annat som du är skyldig att känna till. Jordbruksverkets regler för transport av får hittar du på deras [hemsida](#).
- Det är viktigt att du säkerställer att djuren är [korrekt märkta](#) med officiella öronbrickor
Öronbrickorna ska vara präglade med landsbeteckningen för Sverige (SE), födelseplatsens produktionsplatsnummer och individnumret. Individnumret ska bestå av fem siffror.

Hälsodeklaration

Det finns flera besvärliga och smittsamma sjukdomar som man inte vill riskera att köpa med sig in till sin besättning. Läs [information](#) om Maedi-Visna, fotröta och fårens [invärtes parasiter](#). Kontrollera där du planerar köpa djur att du kan få med intyg om [Maedi-Visna-status](#), samt intyg om [F-status](#) alternativt [djurägarförsäkran](#) om frihet från fotröta. Gård och Djurhälsan har tagit fram [karantänsrekommendationer](#) som kan ge ett bra skydd mot obehagliga överraskningar.

Anmälan om foderanläggning

Du som producerar eller lagrar foder för utfodring av djur på din "anläggning" är foderföretagare. Som foderföretagare måste du registrera din anläggning hos Jordbruksverket. Detta kan göra via [blankett](#) eller via Jordbruksverkets [e-tjänst](#). Syftet med bestämmelserna är att öka spårbarheten och därmed foder- och livsmedelssäkerheten.

Härstamningsbevis

Har du köpt djur som är renrasiga, från en besättning ansluten till [Elitlamm Avel](#) ska du kunna få med härstamningsbevis till dina djur. Har du köpt djur som dessutom är anslutna till [genbank](#) (kan vara allmogeraser och gutefår) ska de utöver härstamningsbevis även ha genbanksintyg.

Förprovning

[Förprovning](#) är en form av bygglov som du ska söka hos länsstyrelsen när du ska bygga nytt, bygga om eller bygga till och det du bygger är djurstallar eller andra förvaringsutrymmen för djur. Det kostar ingenting att förpröva, men det kan bli dyrt att låta bli. Säkrast är att du söker information om vad som gäller för den åtgärd du planerar.

Bli inte förskräckt

Jag hade bara en dröm om några får till min hage bakom huset, är det verkligen så här mycket jag måste kunna? Ja, det kommer krävas både tid och engagemang. Det gör sig inte själv. Det kräver ansvar, vilja och mod att vara djurägare. Men oöverstigligt är det inte och du får förmånen att känna stoltheten djupt inne i ryggmärgen en sommarkväll när djuren går där och betar. En liten bricka i spelet om att bevara den biologiska mångfalden. Lycka att kunna bjuda på en måltid som du kan verifiera, hela vägen från jord till bord. Kanske drömmer du om att kunna vidareförädla produkter från djuren? Skinn, ull och kött?

Mycket ger sig efterhand men läs på, känn efter och planera!

1. Vad vill du ha fåren till? Välj ras efter det.
2. Se till att du har tillräckligt med betesmark för det antalet djur du väljer att ha. Hellre för mycket än för lite i uppstartsfasen.
3. Gå en kurs i praktisk fårskötsel. Välinvesterad tid.
4. Gå med i ett rådgivningspaket får från Gård & Djurhälsan. Du har då tillgång till fri telefonrådgivning av kunniga fårveterinärer, som ett Vårdguiden för får.
5. Säkerställ att du har möjlighet att få tag på tillräckligt med foder av god kvalitet. Gör i god tid avtal med någon gård i närheten om att få köpa om du själv inte har tillräckligt.
6. Läs på om ämnet. Boken ”Får”, av Erik Sjödin, är närmast en uppslagsbok för alla som har får. Fåravelsförbundets medlems-tidning ”Fårskötsel” har mycket bra faktaartiklar och information.
7. Sociala medier, till exempel facebookgrupper som ”Vi som har får” och ”Får och foder”, är forum där medlemmarna ställer frågor och utbyter erfarenheter om stort som smått.
8. Jordbruksverket – läs igenom och gör rätt redan från start. Samla dina fårdokument i en pärm. Det är en hel del att hålla ordning på, men det finns bra information, så ta en sak i taget.

Regler, riktlinjer och lagar

Produktionsplatsnummer, journalföring, rapportering, märkning

När djur från olika platser förs samman ökar risken för spridning av olika smittor. För att kunna spåra smittor och vara säkra på att skydda människor och djur behöver djurens identitet och ursprung kunna bestämmas. Därför finns det bestämmelser om hur du ska märka och registrera dina djur. Dessa bestämmelser gäller oavsett om du har djuren enbart som hobby eller om de ingår i en verksamhet. Om kraven på märkning och registrering inte sköts kan Jordbruksverket besluta om förbud mot förflyttning av djur. De kan även förelägga djurhållare med vite att rätta till brister i märkning och registrering. I de fall djuren ingår i en verksamhet som söker jordbrukarstöd ger brister vid en kontroll avdrag på stöden.

Kraven på märkning och registrering gäller oavsett om du har djuren som hobby eller inom en verksamhet.

Produktionsplatsnummer

En plats där djur hålls kallas för produktionsplats. Planerar du att hålla djur ska du ansöka om ett produktionsplatsnummer. Numret består av landsbeteckningen SE samt upp till sex siffror. Det är kostnadsfritt att ansöka om ett produktionsplatsnummer, och blankett eller E-tjänst för detta hittar du på [Jordbruksverkets](#) hemsida. Blanketten heter [Anmälan-Djurhållning](#). Till anmälan bifogar du en situationsplan över din gårdsbild, och markerar med ett kryss den byggnad där djuren kommer hållas, eller om det bara är en betesmark sätter du krysset på kartan där. Numret gäller då byggnader

samt anslutande mark som ligger geografiskt sammanhållet. Syftet med produktionsplatsnumret är att djur ska kunna spåras från en plats till en annan till exempel vid utbrott av någon smittsam djursjukdom. Därav är varje enskilt produktionsplatsnummer knutet till en plats, och kan inte tas med om du flyttar, eller om du använder en byggnad eller betesmark någon annanstans.

Journalföring

På en produktionsplats ska det finnas en av Jordbruksverket godkänd stalljournal. Vilka som är godkända och vad de kostar hittar du på [Jordbruksverkets](#) hemsida.

Förenklat kan man säga att du som djurhållare ska journalföra djur som kommer in till din produktionsplats, och då med uppgift om från vilken produktionsplats de kommer, alternativt om de föds hos dig. Du ska även journalföra djur som utgår från din produktionsplats, och då ska uppgifter lämnas om till vilken produktionsplats de skickas, samt vem som transporterat dem. Har djur dött/ slaktats hemma ska även de uppgifterna föras in i journalen.

Förflyttningsregistret

Ytterligare ett led i arbetet med att kunna spåra smitta är Jordbruksverkets [förflyttningsregister](#). Till registret ska alla förflyttningar av får rapporteras. De uppgifter som ska rapporteras är datum, antal djur, från vilket produktionsplatsnummer och till vilket produktionsplatsnummer. Detta gäller både när du tar in djur till din produktionsplats, och när djur flyttas därifrån.

Du måste rapportera förflyttningen inom sju dagar efter det att djuren anlände eller lämnade platsen. Rapporteringen är kostnadsfri, och kan göras via blankett eller via Jordbruksverkets e-tjänst.

Transportdokument

När djur flyttas mellan två produktionsplatsnummer ska ett transportdokument medfölja transporten. Det är den djurhållare vars produktionsplats djuren lämnar som är ansvarig att fylla i dokumentet. I transportdokumentet framgår det vem som lämnar iväg djuren, hur många djur och varje djurs fullständiga identitet. Där ska även fyllas i vem som transporterar djuren och registreringsnummer på fordonet som används. Den som köper/tar emot djuren har skyldighet att spara transportdokumentet i minst tre år, det ska alltså inte skickas in till Jordbruksverket. Blanketten [Transportdokument-får&getter](#) hittar du på Jordbruksverkets hemsida.

Om du flyttar djuren mellan produktionsplatser där du själv är registrerad djurhållare, till exempel en avlägsen betesmark, behöver du inte upprätta transportdokument.

Märkning

Får ska märkas senast sex månader efter födseln. Djur som föds och flyttas från din produktionsplats innan sex månaders ålder ska märkas innan transporten. Enligt [regelverket](#) behöver får som är avsedda att leva kortare tid än tolv månader bara märkas med en bricka i ena örat. Finns de kvar när de blir tolv månader ska de märkas med två öronbrickor, det vill säga en i varje öra. En god rekommendation är dock att ta för vana att märka samtliga djur med två godkända öronbrickor, det underlättar ditt arbete framöver, eftersom några troligen blir kvar i besättningen som blivande rekryteringsdjur, några kanske av någon anledning växer sakta och blir kvar några månader extra innan de är färdiga för slakt, eller att de ska säljas vidare till en annan produktionsplats.

Djur som du köper in ska alltid vara märkta med två godkända öronbrickor, förpräglade med produktionsplatsnummer och individnummer.

Du får bara använda öronbrickor som är godkända av Jordbruksverket. Det finns tre kategorier av godkända märken. Originalbrickor, ersättningsbrickor samt reservbrickor. Information om var du beställer öronmärken samt märkningsutrustning finner du på [Jordbruksverkets](#) hemsida. Det är bra att ha god framförhållning och beställa märken i god tid inför lamningen. Tumregel för leveranstid är cirka tre veckor, men under perioder när många beställer märken kan leveranstiden var ännu längre.

Originalbrickorna är de märken djuret märks med första gången. Vanligast är att du märker lammen inom några dagar efter födseln. Om djuren tappar en originalbricka ska du beställa en ersättningsbricka. Ersättningsbrickan är identisk med originalbrickan.

Reservbrickor har förpräglat produktionsplatsnummer, men du har själv möjlighet att skriva dit individnummer med en beständig märkpenna. Dessa kan du använda som tillfällig märkning om något av dina djur tappat den ena av sina två förpräglade brickor. Exempel i praktiken, om du sorterar igenom djuren och upptäcker att en tacka tappat ett av sina öronmärken. Skriv i individnummer på en reservbricka, sätt i den så länge och beställ sedan en förpräglad ersättningsbricka som du kan byta till nästa gång du har djuren hemma för sortering. Ett annat exempel kan vara att du ska skicka iväg djur till slakteriet, och straxt innan leverans upptäcker du att en tacka förlorat ett av sina märken. Då krävs det att du har reservbrickor hemma för att lösa att djuret trots allt är korrekt märkt för att kunna levereras. Omärkta/ofullständigt märkta djur får varken tas emot på slakterier eller andra produktionsplatser.

En god vana är att alltid ha ett litet förråd med reservbrickor hemma, samt en bra beständig märkpenna.

Bra att veta om är att du kan bara beställa reservbrickor för ditt eget produktionsplatsnummer. Har du ett inköpt djur som tappat en bricka innan transport från din produktionsplats måste du vänta med transporten till dess du hunnit beställa hem en godkänd ersättningsbricka.

Djurskyddslagen

Alla djur som hålls av människor omfattas av djurskyddslagen. För att dina får ska må bra är det viktigt att du följer de djurskyddsbestämmelser som finns. Djurskyddsbestämmelserna sätter upp en lägstanivå. Nedan finns ett litet axplock av vad som gäller, mer information om djurskyddsbestämmelserna för får hittar du i [djurskyddslagen](#).

När djuren är ute

Djuren ska vara ute på sommaren. Huvudregeln säger att djuren minst ska vara ute under en sammanhängande period som ska infalla mellan 1 maj och 15 oktober. Längden på denna period är olika beroende på vilket län djuren befinner sig i. För Gotland gäller tre månader.

Det finns undantag som gör att de kan vara tillåtet att ha djur inne även under sommaren. Det kan till exempel vara om ett djur är sjukt och behöver vård och behandling, eller om djuren behöver skyddas från allvarliga insektsangrepp. Vilka undantag som finns hittar du på [Jordbruksverkets](#) webbplats.

Om du använder dig av något av undantagen för att hålla djur inne så ska du dokumentera detta. Det behövs inte någon särskild

blankett eller rapportering, men det ska finnas antecknat vilket/ vilka djur som hållits inne, när de varit inne och anledningen till det.

Betesmarker och rastgårdar ska vara fria från föremål som djuren kan skada sig på. Stängsel ska vara väl uppsatta och underhållna, det är viktigt att nät och stängseltrådar hålls väl sträckta. Om djuren hålls ute mer än tolv timmar per dygn under den kalla årstiden, när det inte sker någon betestillväxt, måste djuren vara lämpade för detta. Även terräng, underlag och andra yttre förhållanden måste vara lämpliga.

Som exempel kan en flock tackor med bra hull vara väl lämpade för att vistas ute, om förutsättningarna är att de finns möjligheter till lä, en hårdgjord yta som foderplats och möjlighet att förse djuren med vatten av god kvalitet. De ska då också ha tillgång till en ligghall eller annan byggnad där de kan få skydd mot väder och vind samt en ren och torr liggplats.

Stallmiljö

Det finns några grundläggande saker att förhålla sig till när du planerar stallmiljön för dina får, och funderar över om du har någon befintlig byggnad du kan använda eller om du ska bygga något nytt.

Alla djur ska kunna ha varsin liggplats, så de kan ligga samtidigt och röra sig obehindrat. Stallgolvet ska vara jämt och halksäkert. Byggnaden ska ha fönster för dagsljusinsläpp och belysning. Det ska finnas möjlighet att ordna ett utrymme för sjukbox, där du kan placera ett djur avskilt från de andra. Vid lamning ska du kunna ordna enskilda utrymmen.

Är det en oisolerad eller värmeisolerad byggnad? Om det är en värmeisolerad byggnad är det viktigt att se över att det går att hålla ett bra klimat i stallet.

När du kommit fram till en stallösning ska du lämna in den till [länsstyrelsen](#) för förprovning. En förprovning är en form av bygglov som du söker hos länsstyrelsen när du ska bygga nytt, bygga om eller bygga till djurstallar. Du ska också ansöka om förprovning om du vill inreda eller använda en byggnad som djurstall som tidigare använts för något annat än sådan djurhållning om du planerar använda den till.

Det är viktigt att du skickar in dina byggplaner för förprovning. Förprovningen finns för att länsstyrelsen ska kunna göra en bedömning om dina byggplaner uppfyller kraven som gäller för:

- Mått och utrymmen
- Inredning, liggytor och utgödslingssystem
- Utfodrings- och dricksvattenanordningar
- Stallklimat och luftkvalitet
- Brandskydd

Det kostar ingenting att förpröva. Däremot kan det bli dyrt att bygga utan förprovning. Om du genomför en åtgärd som kräver förprovning utan att ha förprövat ska länsstyrelsen förbjuda dig att ha djur i utrymmet. Om stallet ändå uppfyller djurskyddsbestämmelserna ska länsstyrelsen godkänna det i efterhand genom en så kallad efterhandsprovning. Har så skett tas en avgift ut, den kan vara 12 000 kronor alternativt 24 000 kronor beroende på åtgärdens omfattning.

Det finns undantag från kravet att du måste förpröva din byggnation. Dessa undantag finns att hitta på [Jordbruksverkets](#) hemsida. Ett gott råd är dock att se förprovningsprocessen som en god kostnadsfri hjälp inför din byggnation, och att du får en avstämning att dina planer följer gällande regler. Det underlag som du behöver lämna in för att få din byggnation förprovad är underlag du själv också har god nytta av för att få god överblick över att du fått med allt.

Om du har frågor, eller det är någon del i ansökan som känns svårt att fylla i, ta kontakt med [länsstyrelsen](#) och be att få prata med den djurskyddshandläggare som hanterar förprövningsärenden.

Hygienregler för alla djurhållare

Vissa smittämnen kan spridas mellan människa och djur, de kallas för zoonoser. Exempel på en sådan smitta är exempelvis ehec. Ehec-bakterien är vanligast bland idisslare som kor, får och getter. Den förekommer naturligt i djuren, som inte visar några symptom på sjukdom. Människor smittas vanligen via förorenade livsmedel, till exempel sallad som förorenats via vatten, men även via närkontakt med djur, stallinredning och gödsel. Campylobacter och cryptosporidier är andra smittor som kan överföras mellan djur och människor.

För att motverka smittspridning finns lagstadgade allmänna hygienregler. Information om reglerna finns hos [Jordbruksverket](#), och de gäller alla djurhållare.

Några grundläggande saker reglerna belyser är att du som djurhållare ska kunna tillhandahålla möjlighet att tvätta händerna med flytande tvål och varmt vatten. Du ska även se till att besökare använder skoskydd och skyddskläder, alternativt rena kläder och skor.

När det gäller planerade besök hos dina djur, som veterinär, fårklippare eller slaktbilschauffören som ska hämta djur, brukar det fungera bra att göra upp rutiner för detta. Kom ihåg att det är lika viktigt när grannens barn kommer på besök för att klappa lammen eller den närbelägna förskolan vill komma och titta på djuren.

[Lantbrukarnas Rikförbund](#) (LRF) har tagit fram ett enkelt bra informationsmaterial för gårdsbesök, där finns bland annat en manual för dig som värd och en som riktar sig till den som är besökande.

Länksamling

Länsstyrelsen i Gotlands län
www.lansstyrelsen.se/gotland

Länsstyrelsen i Gotlands län – Ett rikt odlingslandskap
www.lansstyrelsen.se/gotland/natur-och-landsbygd/information-till-verksamma-pa-landsbygden/kompetensutveckling-och-radgivning/ett-rikt-odlingslandskap

Jordbruksverket
jordbruksverket.se

Jordbruksverkets databas TUVÅ
jordbruksverket.se/tuva

Naturvårdsverket, Sveriges miljömål
www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal

Sveriges miljömål, Ett rikt odlingslandskap
sverigemiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-odlingslandskap

Artdatabanken
www.artdatabanken.se

Svenska kulturlandskap
www.svenskakulturlandskap.se

Svenska Fåravelsförbundet
www.faravelsforbundet.se

Gotlands Fåravelsförening

www.faravelsforbundet.se/gotlands-faravelsforening

Lammproducenterna

lammproducenterna.se

Gård och Djurhälsan

www.gardochdjurhalsan.se

Gimrarna

www.gimrarna.se

Gotlands Slagteri AB

gotlandsslakteri.se

Svensk Lantbrukstjänst AB

svensklantbrukstjanst.se

Statens veterinärmedicinska anstalt

sva.se

Vidilab

www.vidilab.se

Sveriges riksdag, Djurskyddslagen

www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/djurskyddslag-20181192_sfs-2018-1192

